

SIGILII BIZANTINE INEDITE DIN DOBROGEA (II)

I. BARNEA

Continund publicarea de sigilii bizantine de plumb descoperite pe teritoriul Dobrogei¹, prezentăm în paginile următoare zece exemplare, dintre care trei găsite mai de mult la Constanța (Tomis): nr. 3, 5, 6; alte trei aflate în ultimul timp pe plaja Dunării de la „Pontonul Vechi“, Isaccea, jud. Tulcea, unde se află ruinele marii cetăți și port la Dunăre *Noviodunum* (nr. 2, 4, 10); restul de patru provenind cel mai probabil tot din Dobrogea, poate sigiliul de sub nr. 1 de la *Sucidava* (Izvoarele, jud. Constanța) sau *Tomis*, iar cele de sub numerele 7, 8, 9 de la *Noviodunum*². Primele două sigilii sporesc numărul mărturiilor cunoscute pînă acum despre atenția deosebită acordată de împărații Constantin cel Mare și Iustinian I regiunii Dunării de Jos, iar al treilea este, după cîte cunoaștem, unicul sigiliu atribuit pînă acum regelui gepid *Conimund*, confirmînd legăturile acestui șef barbar cu Bizanțul, la care se adaugă, ca o noutate, relațiile lui cu metropola provinciei *Scythia Minor*. Sigiliul de sub nr. 4 constituie o dovadă în plus despre relațiile cetății *Noviodunum* cu Asia Mică, iar cele de sub nr. 5 și 6 ne fac cunoscuți doi demnitari bizantini cu același nume (Leontios) din sec. VI—VII. Ultimele patru sigilii (nr. 7—10), după

¹ A se vedea seria I-a, *Pontica XVI* (1983), p. 263—272 și republicarea corectă a sigiliilor publicate greșit acolo, sub nr. 3 și 5 (p. 265 și 268—269), în RESEE, XXIII (1985), Nr. 1, p. 34—35, nr. 3—4.

² Mulțumim și pe această cale colegilor și prietenilor care ne-au pus la dispoziție pentru studiu și publicare aceste sigilii: Constanța Știrbu și Cătălina Opaschi de la Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România, Gh. Poenaru-Bordea și Eugen Nicolae de la Institutul de arheologie (Muzeul național de antichități), N. Cheluță Georgescu de la Muzeul de istorie națională și arheologie din Constanța și Gh. Mănuclu Adameșteanu de la Muzeul „Delta Dunării“ din Tulcea.

cîte cunoaştem unicate, aparţin unor înalţi demnitari bizantini din sec. X—XII, dintre care unul singur şi cel mai însemnat, sebastul *Georgios Palaiologos*, este cunoscut şi din informaţii ale izvoarelor literare.

1. CONSTANTIN CEL MARE (306—337)

MIRSR³ 1377/93 (fost în colecţia W. Knechtel). Plumb comercial neregulat, amintind forma unei elipse. Cîmpul sigiliului este descentrat spre dreapta. Foarte bine păstrat. Dimensiuni: 17 mm; cîmpul 13 × 15 mm.

Avers. Bustul din profil spre dreapta al împăratului Constantin cel Mare, fără barbă, executat din linii deosebit de fine. De jur împrejur, începînd de la stînga spre dreapta, legenda: CONSTANTINI VICTORIA. Figura masivă şi puternică, pieptănătura capului şi mai ales reprezentarea fără barbă a împăratului indică ultima perioadă a domniei acestuia (330—337)⁴.

Revers. Proeminenţă conică, străbătută la bază de canalul pentru şnur.

Un exemplar identic al aceluiaşi sigiliu, executat cu acelaşi tipar, a fost găsit la *Sucidava* (Izvoarele, jud. Constanţa), păstrîndu-se azi la MC (Inv. 19 812)⁵. Altul foarte asemănător, dar nu identic, provine de la *Durostorum-Silistra* (MIRSR, 48/45)⁶. Toate aceste trei plumburi comerciale, cu reprezentarea împăratului Constantin cel Mare, au caracter oficial, găsindu-şi analogii şi în alte regiuni ale imperiului roman tîrziu⁷. Ele datează din a doua parte a domniei sale, cînd Constantin rămînînd singur împărat (324), a pus bazele unui nou imperiu, Imperiul bizantin, şi ale unei noi capitale, Constantinopolul, iar la frontiera Dunării de Jos a intensificat mai întîi politica de apărare, după care a trecut la o politică ofensivă, de recuceriri ale teritoriilor din stînga marelui fluviu. Frontiera Dunării de Jos şi îndeosebi cea a provinciei *Scythia Minor (limes scythicus)*, a devenit cea mai înaintată linie de apărare a noii capitale, iar teritoriul dintre Dunăre şi Pontul Euxin, Dobrogea de astăzi, cel mai avansat scut de apărare împotriva atacurilor dinspre nord. Pe lîngă importanţa strategică, regiunea Deltei şi a întregului ţinut de la Dunărea de Jos a dobîndit pentru Imperiu şi în primul rînd pentru noua sa capitală, o şi mai mare însemnătate economică. Ulti-

³ MIRSR = Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România. Alte prescurtări folosite în cuprinsul articolului: MC = Muzeul de istorie naţională şi arheologie Constanţa; MNA = Muzeul naţional de antichităţi (Institutul de arheologie), Bucureşti; MT = Muzeul „Delta Dunării”, Tulcea.

⁴ Cf. Richard Delbrueck, *Spätantike Kaiserporträts*, Berlin-Leipzig, 1933, p. 14 şi 38—39.

⁵ V. Culică, *Pontica* 8 (1975), p. 237 m, nr. 1 şi *Pontica* 9 (1976), p. 123, pl. I, 1.

⁶ I. Barnea, *Pontica* 15 (1982) p. 202, nr. 1.

⁷ M. Rostovtsew, RN., IVe série, t. Ier, 1897, p. 478, nr. 1—3.

mul act al politicii ofensive a lui Constantin cel Mare la Dunărea de Jos a fost încheierea tratatului de pace și alianță (*foetus*) din anul 332, cu goții de la nord de Dunăre. Prin acest tratat se restabilește pacea la frontiera dunăreană a Imperiului roman de Răsărit, fapt ce va contribui în cea mai mare măsură la consolidarea procesului de romanizare și de creștinare a întregii regiunii⁸.

2. IUSTINIAN (527—565)

MC. Plumb circular neregulat, cu marginea ascuțită și cu rupturi pronunțate la extremitățile canalului pentru șnur. Cîmpul sigiliului, mai mare decît corpul plumbului, a căzut în afara acestuia, în partea de jos, unde ambele fețe sînt descentrate. În rest sigiliul se păstrează destul de bine. Dimensiuni : 18 mm, cîmpul 15 mm.

Av. Bust frontal al împăratului Iustinian purtînd pe cap coroană cu pandantive cu cîte două ramuri și îmbrăcat în chlamidă. Din inscripția ce se afla în cerc, pe margine, se mai disting în stînga literele VSTINI.

Rv. Victoria înaripată, îmbrăcată în chiton, reprezentată schematic, din față, cu brațele întinse și ținînd în mîini cîte o coroană de care atîrnă cîte două panglici (coroana din mîna stîngă a căzut în afara suprafeței plumbului). Din cele două mari cruci cu capetele barate, existente de o parte și de alta, în jumătatea de jos a cîmpului, s-a păstrat numai partea superioară a celei din stînga. Restul a căzut de asemenea în afara suprafeței plumbului.

Din aceeași importantă cetate romano-bizantină *Noviodunum* se cunosc încă două sigilii de plumb ale împăratului Iustinian, dintre care unul, identic cu al nostru, dar mai puțin bine păstrat, tot în colecția MC (inedit), iar celălalt, publicat cu cîțiva ani mai înainte, fără vreo reprezentare, ajuns într-o colecție particulară străină⁹. Alte opt exemplare asemănătoare cu cele de la *Noviodunum*, dintre care șapte găsite la *Tomis*¹⁰ și unul la *Durostorum*¹¹, la care se adaugă încă două cu monograma numelui lui Iustinian pe ambele fețe, provenind unul dintr-un loc necunoscut de pe teritoriul Dobrogei¹², iar celălalt de la *Sucidava* (Izvoarele, jud. Constanța)¹³, situează pe marele împărat

⁸ I. Barnea, O. Iliescu, *Constantin cel Mare*, București, 1982, p. 107 și urm.

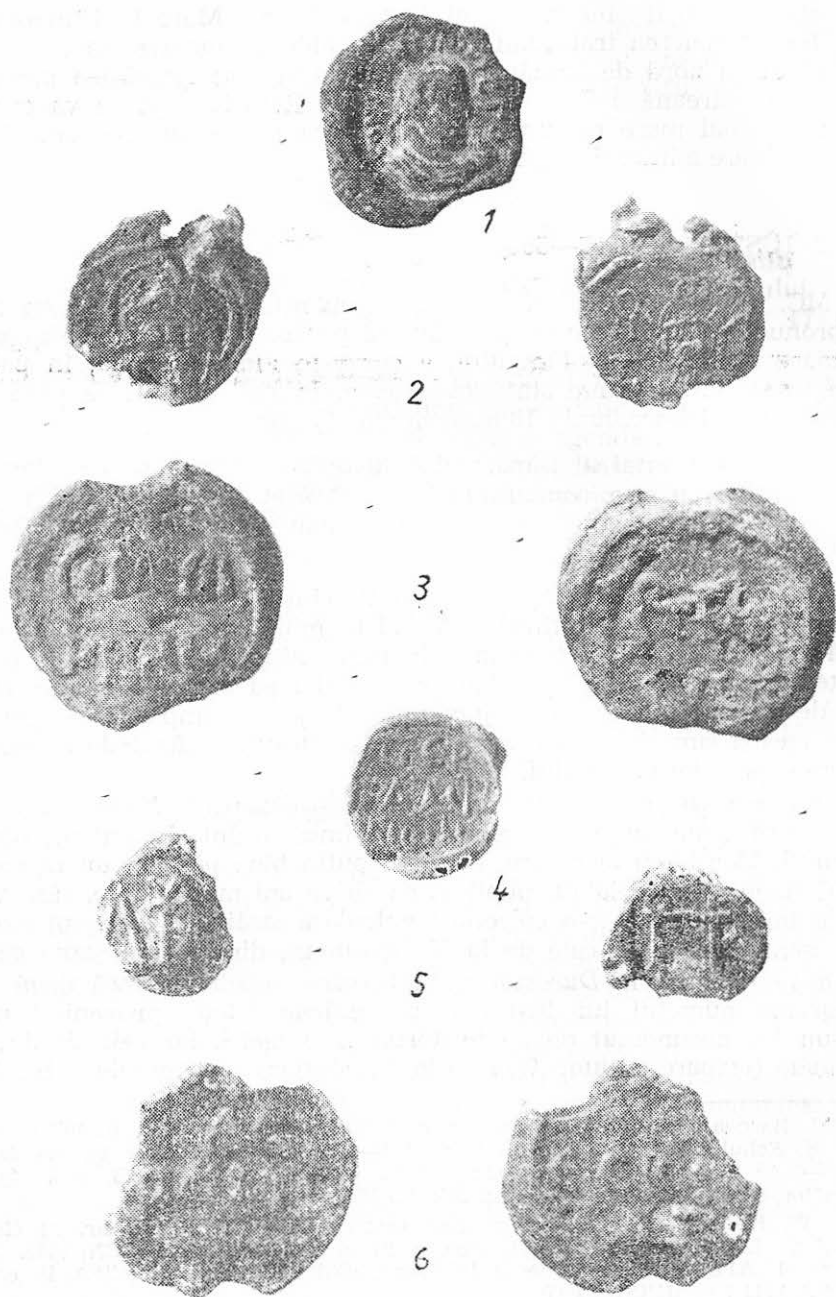
⁹ S. Schultz, *Pontica* 11 (1978), p. 101—102, nr. 13. Același tip ca la G. Zacos — A. Vegliery, *Byzantine lead seals*, I, Basel, 1972, nr. 3 a—b, foarte asemănător, dar nu identic cu cele din colecția MC.

¹⁰ W. Knechtel, *Plumburi bizantine* (extras din BSNR, XII, nr. 24 (1915), p. 6, nr. 2; I. Barnea, RESEE VII. 1969, p. 27, nr. 11—13; Idem, SCN VIII. 1982, p. 95, nr. 1. Alte două sigilii de la Iustinian, găsite la *Tomis* (inedite), în colecțiile MNA 1141/7 și MIRS 34/176.

¹¹ I. Barnea, *Pontica*, XV, 1982, p. 202—203, nr. 3.

¹² W. Knechtel, *op. cit.*, p. 9, nr. 8.

¹³ V. Culică, *op. cit.*, nr. 69 (nedezlegată).

Planşa I. Sigilii bizantine inedite din Dobrogea : 1 — loc necunoscut ; 2, 4 — Noviodunum ; 3, 5, 6 — Tomis.

bizantin în fruntea titularilor de sigilii descoperite în Dobrogea (13 exemplare !), confirmând totodată știrile izvoarelor literare și mărturiile numeroaselor descoperiri arheologice și numismatice cu privire la activitatea constructivă și la intensitatea legăturilor dintre regiunea Dunării de Jos și Bizanț în perioada respectivă.

3. CONIMUNDOS STRATELATES (circa 550—567).

MNA 1141/11. Plumb sigilar acoperit cu o patină castanie și avînd cîte o ruptură la extremitățile canalului pentru șnur, mai pronunțată jos, unde și marginea este mai subțire decît în jumătatea de sus. Ambele fețe au cîmpul mărginit de cîte un cerc de perle și descentrat în jos, motiv pentru care cercul de perle a căzut în această parte în afara suprafeței plumbului. Aversul se păstrează mai bine decît reversul, a cărui legendă se distinge mai greu.

Diam. total 24 mm ; diam. cîmpului 18 mm.

Av. Legendă în două rînduri :

CoNim	Conim-
μNdμ	undu

Rv. Legendă în dou rînduri :

Strat	Strat-
ιLaτμ	ilatu.

Conimundu strati(e)latu.

Ambele legende sînt imprimate cu caractere latine amestecate, mari și mici, influențate de scrierea grecească. Litera *o* este mai mică decît în mod obișnuit, asemănîndu-se cu un punct. Litera *u* este scrisă invers (cu codița în stînga, nu în dreapta, ca de obicei în această perioadă). Nu este exclus ca la începutul r. 2 de pe revers să fie litera η în loc de ι. Genetivul este după declinarea grecească ¹⁴.

Sigiliul aparține cel mai probabil lui *Conimund* (Kunimund, Κονιμουνδος, *Cunimundus*), regele gepizilor, omorît în lupte de Albain, regele longobarzilor (567), care a luat cu sila în căsătorie pe Rosamunde (Rosamunda), fiica acestuia, iar din țeasta capului tatălui ei a făcut o cupă de băut (Paulus Diaconus, *Hist. Longob.*, I, 27). Teatrul luptelor dintre gepizi și longobarzi a avut loc în Dacia de vest și Banat, iar legăturile de bune raporturi și alianță dintre gepizi și bizan-

¹⁴ Cf. Zacos-Veglery, *op. cit.*, nr. 392, 581, 739, 101P, 1635, 1675, 2738, 2867 și Werner Seibt, *Die byzantinischen Bleisiegel in Österreich*, I. Teil, Viena, 1978., nr. 195, 196, 193, 201.

tini sînt bine cunoscute¹⁵, sigiliul de față fiind o confirmare a acestora. Prezența sigiliului lui Conimund la Tomis se pare că poate fi pusă în legătură cu următorul moment descris de Teofilact Simocata : „Longobarzii au pornit la luptă, iar Conimund a trimis soli la împăratul Iustin cel Tânăr (Iustin II), rugîndu-l să-l ajute cu armele. Pentru ca solia să fie bine primită de împărat, nedreptățiții a trimis suveranului daruri mărețe. Împăratul a fost încîntat de mărinimia celui care cerea și s-a lăsat stăpînit de milă : a alcătuit o scrisoare și a poruncit comandantului Baduarius să adune oștile din Scitia și Moesia și să-l ajute pe Conimund“¹⁶. Probabil că sigiliul va fi însoțit vreo scrisoare către însuși Baduarius, *magister militum* și guvernator al provinciei Scythia Minor¹⁷.

În perioada respectivă, titlul de στρατηλάτης pe care-l întîlnim pe reversul sigiliului lui Conimund, era echivalent cu cel latin de *magister militum* (comandant al armatei), pe care-l purta și Baduarius. În același timp Belizarie, renumitul general al lui Iustinian I, se intitula *stratilat al Orientului* (στρατηλάτης τῆς Ἀνατολῆς)¹⁸. Conimund se intitula, ceea ce și era în realitate : „comandant șef“ al armatei gepizilor, considerată aliată a Imperiului bizantin.

4. SIGILIUL ORAȘULUI PERGAMON (sec. V—VI).

MC. Mic plumb comercial, știrbit la gura inferioară a canalului și în marginea dreaptă. Cîmpul ușor descentrat spre stînga. Bine păstrat. Diam. total 14 mm ; diam. cîmp. 11 mm.

Av. Legendă în trei rînduri :

ΠΕΡ	Περ—
ΓΑΜΗ	γαμη—
ΝΩΝ	νων.
Περγαμηνων (πόλις).	

Rv. Hemisferă cu două mici creste, perforată transversal la bază.

¹⁵ Pentru istoria gepizilor și relațiile lor cu bizantinii și longobarzii, a se vedea C. Diculescu, *Die Gepiden*, I. Band, Halle, 1922, p. 152—164; L. Schmidt, *Die Ostgermanen*, München 1969, p. 582—584; *Istoria României*, I, 1960, p. 704—714 și Pál Lakatos, *Quellenbuch zur Geschichte der Gepiden*, Szeged, 1973, p. 82—90.

¹⁶ Teofilact Simocata, *Istorie bizantină*, VI, 10, 9—10 (traducere H. Mihăescu, București, 1985, p. 131).

¹⁷ Cf. E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, II, Paris, 1949, p. 304, 306 și I. Barnea, în *Din istoria Dobrogei*, II, p. 406. Nu cunoaștem dacă acest Baduarius este una și aceeași persoană cu homonymul său, ginerele împăratului Iustin II (Stein, *op. cit.*, p. 797—798).

¹⁸ Theophanes, Bonn, p. 274 (de Boor, p. 178 și 179). R. Guiland, *Recherches sur les institutions byzantines*, I, Berlin-Amsterdam, 1967, p. 385—387; N. Oikonomides, *Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles*, Paris, 1972, p. 332.

Acesta este al doilea sigiliu comercial din perioada romano-bizantină descoperit pînă acum de la *Noviodunum* ¹⁹. El se adaugă la sigiliile comerciale cu numele altor orașe microasiatice (Smirna, Efes, Laodiceea, Magnesia, Metropolis, Koloë ș.a.), descoperite la *Tomis* ²⁰ și *Sucidava* (Izvoarele, jud. Constanța) ²¹, confirmînd legăturile provinciei Scythia Minor cu orașele de pe coasta de vest a Asiei Mici, în epoca romano-bizantină (sec. IV—VI). De notat că acesta este primul sigiliu comercial aparținînd „orașului Pergamenilor“, cunoscut pînă în prezent pe teritoriul Dobrogei ²².

5. LEONTIOS PATRIKIOS (sec.VI).

MNA 1141/4. Sigiliu comercial de plumb, fragmentar, avînd pe cant un șanț adînc, în care se mai păstrează un fragment din sirma subțire cu care era legat de pachetul (marfa) respectivă. Ambele fețe ale plumbului, dar îndeosebi aversul, erau prea mici față de cîmpul sigiliului propriu-zis. În rest, bine păstrat. Dimensiuni: 13 mm × 7 mm (av.); 12,10 mm × 10 mm (rv.); 5 mm adîncimea × 2 mm lărgimea șanțului de pe cant.

Av. Monogramă din litere grecești a numelui Λεοντίου ²³.

Rv. Idem a titlului posesorului sigiliului: πατρικίου ²⁴.

Λεοντίου πατρικίου.

În traducere: „(Sigiliul) patriciului Leontios“.

Se pune întrebarea dacă, dat fiind numele atît de frecvent *Leontios* (*Leontinos*), acest plumb comercial de la Tomis poate fi sau nu atribuit lui Leontios, *magister-militum*, ex-prefect al pretoriului și patricius, în timpul lui Iustinian ²⁵.

6. LEONTIOS A SECRETIS (sec. VI—VII)

MIRSR 131 077 (fost în colecția maior Șt. Nicolae). Sigiliu de plumb cu rupturi mari la gurile canalului (mai ales sus) și în marginea stîngă a aversului (respectiv dreapta reversului). Ambele fețe, îndeosebi aversul, sînt corodate, din cauza oxidării. Aversul în stare rea, reversul

¹⁹ Primul aparține unui oarecare Chiril. I. Barnea SCN, VI (1975), p. 159, 1.

²⁰ I. Barnea, RESEE, VII, 1969, 1, p. 23—26, nr. 1—8.

²¹ V. Culică, *Pontica* VIII (1975) și IX (1976), nr. 49—53, 61—63 și 116.

²² Cf. J. Schäfer, *Pergamon, The Princeton Encyclopedia of classical sites* (Richard Stillwell editor), Princeton, New Jersey, 1976, p. 688—692.

²³ Cf. Zacos-Veglery, *op. cit.*, pl. 237, nr. 299.

²⁴ Cf. *Ibidem*, pl. 239, nr. 360.

²⁵ Cf. Guiland, *op. cit.*, II, p. 142.

în stare mediocră de conservare. Diam. total 23 mm ; diam. cîmpului 18 mm.

Av. Legendă în trei rînduri, cu litere grecești :

+ΛΞ	+Λε—
ONTI	οντι—
OY	ου.

Rv. Legendă în trei rînduri, cu litere amestecate, grecești și latinești :

+Λ~	+ a s-
€ CR €	ecre-
τ..	τ [is].
+ Λεοντιου + a secretis.	

A *secretis*, funcționari atestați pentru prima dată în actele sinodului IV ecumenic de la Chalcedon (451), vor alcătui, după dispariția referendarilor, la sfîrșitul secolului al VI-lea, clasa privilegiată a notarilor imperiali. Numele lor, grecizat în cursul secolului al VI-lea, va dăinui pînă în secolul al XIV-lea. Prin cunoașterea secretelor de stat, ei au ajuns să joace un rol din ce în ce mai important în rîndurile societății bizantine²⁶. Un *a secretis* din a doua jumătate a secolului al VII-lea, purtînd același nume ca și al titularului sigiliului nostru²⁷, nu trebuie confundat cu acesta.

7. SEBASTUL GEORGIOS PALAIOLOGOS (circa 1125/6 — circa 1168/70).

MIRSR 567/9 (fost colecția D. A. Sturdza).

Sigiliul rupt la extremitățile canalului și pe margini, îndeosebi în marginea stîngă a aversului (dreaptă a reversului). Partea stîngă a aversului și cea dreaptă a reversului sînt turtite prin apăsarea cu un obiect tare, cu pierderi ale literelor din porțiunile respective. În rest, destul de bine păstrat.

Diam. total 30 mm ; diam. cîmpului 25 mm.

Av. Bustul Maicii Domnului orantă, cu medalionul lui Hristos copil la piept. Din obișnuita inscripție $\overline{MP} \parallel \overline{\Theta Y}$, existentă de o parte și de alta a capului, se păstrează numai partea din dreapta.

²⁶ V. Laurent, *Le corpus des sceaux de l'empire byzantin*, t. 2: *L'administration centrale*, Paris, 1980, p. 5.

²⁷ Zacos-Veglery, *op. cit.*, nr. 1541 ; V. Laurent, *op. cit.*, nr. 17.

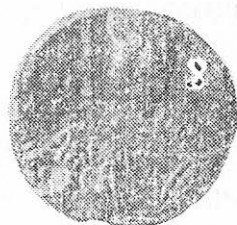
7

8

9

10

Planşa II. Sigilii bizantine inedite din Dobrogea: 7, 8, 9 — loc necunoscut;
10 — Noviodunum.

Rv. Legendă în cinci rinduri :

ΣΦΡΑΓΙ.	Σφραγι([ς]
ΓΞΩΡΓΙ.	Γεωργί[ου]
ΣΕΡΑΤΟΥ..	[σ]εδαστοῦ[τοῦ]
ΠΑΛΞΟ..	ΠαλΞο[λό]-
ΓΟ.	γο[υ].

Σφραγίς Γεωργίου σεδαστοῦ τοῦ Παλ(αι)ολόγου.

În traducere : „Sigiliul cezarului Gheorghe Paleologul“.

Georgios Palaiologos Dukas Komnenos, fiul lui Alexios Palaiologos Dukas și al unei principese cu nume necunoscut din familia Dukas Komnenos, nepot al împăratului Ioan al II-lea Comnenul, s-a căsătorit pe la 1145 (numele soției este de asemenea necunoscut) și a avut trei fii. În anul 1162 a fost trimis de împăratul Manuel I Comnenul în Ungaria, pentru a aduce la Constantinopol pe tânărul prinț maghiar Bela, pe care voia să-l căsătorească cu singura sa fiică Maria, în speranța că va asigura familiei sale drepturi asupra tronului Ungariei. Tânărul Bela a fost adus la Constantinopol, unde a fost logodit cu Maria, schimbându-și numele în Alexios și fiind investit cu demnitatea de σεβαστός (*caesar*), dar căsătoria n-a mai avut loc, prințul maghiar căsătorindu-se cu sora împărătesei.

Citiva ani mai târziu, Georgios Palaiologos împreună cu sebastul Manuel Komnenos, au însoțit pe nepoata lor Maria, fiica protosebastului Johannes Komnenos, la Tyr, unde a fost celebrată căsătoria acesteia cu Amaury, regele Ierusalimului (1163—1174), la 29 august 1167.

În afară de aceste două misiuni diplomatice, printre faptele mai importante ale lui Georgios Palaiologos se numără zidirea din temelii a minăstirii Sf. Dumitru a Paleologilor și reînnoirea renumitei minăstiri Theotokos Hodegetria, ambele din Constantinopol. În 1166 a participat la sinodul din capitala Imperiului. A murit între anii 1168—1170 la Adrianopol, unde a și fost înmormântat²⁸.

8. THEOPHANES, SPATHAROCANDIDAT, A SECRETIS ȘI JUDECĂTOR LA (TRIBUNALUL DE LA) HIPPODROM (sec. XI, a doua jumătate).

MIRSR 567/11 (fost în colecția D. A. Sturdza).

Suprafața plumbului fiind prea mică pentru reprezentarea de pe avers, chenarul circular al acesteia a căzut în afară aproape în întregime. Reversul este descentrat ușor spre stînga. Mici rupturi la extre-

²⁸ F. Chalandon *Les Comnène*, II : *Jean II Comnène (1118—1143) et Manuel I Comnène (1143—1180)*, Paris, 1912, p. 475—476, 536, 649 ; Guiland, *op. cit.*, p. 31—32 ; K. Barzos, *Ἡ γενηλογία τοῦ Κομνηνῶν*, t. 2, Tesalonic, 1984, p. 858—866.

mitățile canalului. O gaură a perforat plumbul jos, în stînga av. (respectiv jos, în dr. rv.). Chenarul circular este în formă de perle pe ambele fețe. Bine păstrat.

Diam. total 26 mm ; diam. cîmp. 24 mm.

Av. Bustul Maicii Domnului cu medalionul lui Isus la piept (nu se distinge). În jurul capului un nimb mare perlat. Execuție fină. În stînga și în dreapta capului obișnuitele sigle : $\overline{MP} \parallel \overline{\Theta T}$.

Rv. Legendă în șapte rînduri :

. KΞ R,Θ,	[+] K(ύρι)ε ὁ(οή)φ(ει)
. ΕΟΦΑΝ,	[Θ]εοφάν(ω)
. ΠΑΘΑΡ,Κ	[σ]παθαρο(ο)κ(αν) —
. Δ,ΑÇΗΚ,	[δ](ι)δ(άτω), ἀσηκ(ρήτῃ)
. ΚΡΙΤ,Ξ	[(καί)]κριτ(ῇ)ε —
ΠΙΤΥ	πῖ τοῦ'Ι—
Π·ΟΔ	π[π]οδ(ρόμου).

+ Κύριε ὁοήει Θεοφάνω, σπαθαροκανδιδάτω, ἀσηκρήτῃ καὶ κριτῇ ἐπὶ τοῦ Ἱπποδρόμου.

În traducere : „Doamne ajută lui Theofan, spatharocandidat, a secretis și judecător la (tribunalul de la) Hippodrom“.

Credem că titularul acestui sigiliu nu trebuie confundat cu Theophanes *a secretis*, cunoscut datorită unui alt sigiliu mai vechi (sec. X)²⁹. El deținea demnitatea de spatharocandidat, atestată într-un singur cuvînt în prima jumătate a sec. IX și care dispare spre sfîrșitul sec. XI³⁰. Mai importante decît această demnitate sînt funcțiile pe care le-a îndeplinit succesiv sau concomitent : secretar imperial (*a secretis*)³¹ și judecător la tribunalul de la Hippodromul din Constantinopol, cel mai mare tribunal al capitalei³².

9. 2. NICHITA, SPATHAROCANDIDAT ȘI PRIMNOTAR LA BIROUL STRĂINILOR (sec X, a doua jumătate).

MIRSR 1235/94 (fost în colecția W. Knechtel).

Plumb parțial deformat prin presare cu un obiect tare, pe ambele fețe. Mici rupturi la extremitățile canalului. Pe avers, o fisură de-a

²⁹ V. Laurent, *op. cit.* nr. 77.

³⁰ N. Oikonomidès, *op. cit.*, p. 297.

³¹ v. mai sus p. 242.

³² N. Oikonomidès, *op. cit.*, p. 322—323.

lungul canalului. Ambele fețe au cîmpul mărginit de un chenar circular de perle. Stare de conservare mediocră. Diam. total 25 mm ; diam. cîmp. 22 mm.

Av. Bustul, din față, nimbant, al Sf. Nicolae, în costum de episcop, binecuvîntînd cu dreapta și cu stînga ținînd la piept Evanghelia. Din legenda cu numele sfîntului, existentă în coloană de o parte și de alta a capului, nu se mai distinge nimic.

Rv. Legendă în șase rînduri :

.IKH..	[N]ιχῆ[τα]
CPAΘ..	σπαθ[αρο]—
KANΔΔ..	κανδ(ι)δ(άτω) [(και)]
.NOTAP,	[(πρωτο)]νοταρ(ίω)
..IT,PAP	[ἐπ]ι τ[ῶν]ραρ—
..P,	[βά]ρ(ων).

Νιχῆτα σπαθαροκανδιδάτω και πρωτονοταρίω ἐπὶ τῶν βαρβάρων.

În traducere : („Doamne ajută) lui Nichita, spatharocandidat și primnotar la (biroul) străinilor“.

Deși în r. 5—6 apare ραρ[βά]ρων, în loc de βαρ[βά]ρων, socotim lectura noastră cea mai verosimilă.

Titularul sigiliului deținea titlul de „spatharocandidat“ (v. sigiliul precedent) și funcția de „proto-“ sau „prim-notar“ al „biroului barbarilor“, birou numit astfel pentru că avea misiunea de a primi, introduce și trata atît pe ambasadorii străini (în concepția greacă mereu „barbari“!) la venire și plecare, îngrijindu-se de cheltuielile efectuate cu aceștia, cît și de a supraveghea pe străini, în general, în capitală și în provincie³³. Un fel de birou de „relații externe“ al cărui șef era spatharocandidatul Nichita !

10. THEODOR, SPĂTAR ȘI PRIMNOTAR AL PELOPONNESULUI (sec. XI, prima jumătate).

MT. Plumb prea mic pentru cîmpul sigiliului. Ambele fețe, în special reversul, descentrate în sus, cu pierderi din reprezentarea și legenda respectivă. Reversul vălurit de-a lungul canalului. Pe revers, jos, se păstrează o porțiune din cercul perlat ce mărginește cîmpul de jur împrejur. Un chenar asemănător va fi fost și pe avers. Stare de conservare relativ bună. Diam. total 20 mm.

³³ V. Laurent, *op. cit.*, p. 244.

Av. Bustul din față, nimbato, al sf. Theodor, cu mustață și barbă mică, ascuțită, ținând pe umărul drept lancea, iar în stînga scutul în formă de elipsă, din care este reprezentată numai o porțiune din partea superioară. În stînga inscripția 'Ο Θ(γ)ιος Θεοδ(ω)ρος, care trebuie să fi continuat în dreapta : [ΠΟC] = Θεόδ(ω)ρος.

Rv. Legendă în șase rînduri :

....	<Θεόδ>—
ωP, CH.	ωρ(ος)σπ<α>—
.AP, ̲CAN.	<θ>ἀρ(ιος)(καὶ)(πρωτο)ν(<ο>—
TAP, ΠЄ	τἀρ(ιος), Πτ—
ΛΟΠΟΝ.	λοπον<ή>—
—C—	σ(ου).

Θεόδωρος, σπαθάριος καὶ πρωτονοτάριος Πελοπον(η)ήσου.

În traducere : „Theodor, spătar și primnotar al (themei) Peloponnesului“.

Un sigiliu publicat mai de mult ne face cunoscut pe un alt „Theodor, spătar, mare chartular al tezaurului general, judecător al Hippodromului și al (themei) Peloponnesului și Helladei“ (sec. XI—XII)³⁴. Sigiliul de față trebuie datat înainte de mijlocul secolului al XI-lea, cînd thema Peloponnesului fuzionează cu cea a Helladei³⁵. Titularul lui era investit cu demnitatea de „spătar“ („purător de sabie“), titlu menționat de izvoarele literare ultima dată în anul 1075³⁶, și îndeplinea funcția de „proto-(prim)-notar“ al themei Peloponnesului. Micul obiect constituie un document valoros pentru legăturile cetății și portului dunărean *Noviodunum*, unde a fost găsit, cu tema Peloponnesului. El amintește de un alt sigiliu aparținînd unui „protospătar și strateg al Peloponnesului“ cu nume neprecizat (sec. XI), descoperit mai de mult la Dorostolon (Silistra)³⁷ și de strălucitul general și înaltul demnitar bizantin, om de încredere al împăratului Alexios I Comnenul, Leon Nikerites, care, înainte de a ajunge „duce al themei Paristrion“ (după 29 aprilie 1091), fusese strateg al themei Peloponnesului, unde îndeplinise și alte înalte funcții³⁸.

³⁴ A. Bon, *Le Peloponnèse byzantin jusqu'en 1204*, Paris, 1951, p. 202 (cu bibliografia).

³⁵ *Ibidem*, p. 91—92.

³⁶ N. Oikonomidès, *op. cit.*, p. 297—298.

³⁷ N. Bănescu, BSHR, 13 (1927), p. 14—15.

³⁸ V. Laurent, *Les sceaux byzantins du Médailleur Vatican*, Città del Vaticano, 1962, nr. 110 și I. Barnea, în *Din istoria Dobrogei*, III, București, 1971, p. 153—154.

UNVERÖFFENTLICHTE BYZANTINISCHE SIEGEL AUS DOBRUDSCHA

I. BARNEA

Zusammenfassung

Es werden zehn byzantinische Bleisiegel veröffentlicht, von denen drei (Nr. 3, 5, 6) zufällig in *Tomis* (Constanța), andere drei (Nr. 2, 4, 10) in *Noviodunum* (Isaccea, Kr. Tulcea) und der Rest von vier (Nr. 1, 7, 8, 9) an unbekannten Orten, wahrscheinlich ebenfalls im Gebiet Dobrudscha aufgefunden wurden.

Nr. 1 ist ein Handelssiegel mit der Figur des Kaisers *Konstantin dem Grossen*. Ein anderes Exemplar, das mit dem selben Prägeisen ausgeführt wurde, wurde in *Sucidava* (Izvoarele, Kr. Constanța) und das dritte, sehr ähnlich, aber nicht identisch, in *Durostorum* (Siliistra) aufgefunden. Nr. 2 ist das 13. Bleisiegel des Kaisers *Justinian I*, das im Gebiet Dobrudscha gefunden wurde. Andere zwei Exemplare stammen von *Noviodunum*, sieben von *Tomis*, eins von *Sucidava* (Izvoarele, Kr. Constanța), ein anderes von *Durostorum* und noch eins von einem unbekannten Ort Dobrudschas. Nr. 3. ist das einzige, bis jetzt bekannte Siegel des Königs *Kunimund* der Gepiden (cca 550—567), der den Titel *Stratelates* führt. Nr. 4. ist das einzige Handelssiegel mit dem Namen der Stadt *Pergamon*, das bis jetzt in Dobrudscha aufgefunden wurde. Nr. 5. und 6. gehören zwei Persönlichkeiten mit Namen *Leontios* an, der eine *Patrikios* und der andere *a secretis*. Unserem Wissen nach sind auch die Siegel Nr. 7 und 8 Unikate, das erste gehört *Georgios Palaiologos, Sebastos*, und das zweite *Theophanes, Spatharokandidatos, a secretis* und *Krites epi tu Hippodromu* an. Das vorletzte Siegel (Nr. 9) führt als Besitzer *Niketas, Spatharokandidatos* und *Protonotarios epi tōn barbarōn* und das letzte (Nr. 10) *Theodoros, Spatharios* und *Protonotarios* des Thema *Peloponnes* an.